
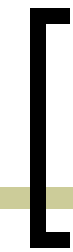

**POWSTANIE 1863 ROKU W
PODRĘCZNIKACH HISTORII LITWY**

[Cel przemówienia]

- Omówienie informacji na temat *Powstanie 1863 roku*, zawartej w podręcznikach historii Litwy oraz oceny tego wydarzenia historycznego.

-
- A large black left bracket and a large yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal line in between. The line is light green on the left and yellow on the right.
- W badaniach dotyczących naświetlenia tematu *Powstanie 1863 roku* w podręcznikach historii posłużono się metodą analizy ilościowej i jakościowej.
 - *Jak dużo miejsca przeznaczają się na omówienie wspomnianego tematu (analiza ilościowa), jaką informację podają autorzy wybranych podręczników oraz jak oceniają przedstawione wydarzenia historyczne (analiza jakościowa).*

- W komunikacie analizowane są następujące elementy strukturalne:
tekst autorski,
fragmenty źródeł historycznych,
materiały wizualne
zadania.

- W celu zebrania potrzebnej informacji wykorzystano dziesięć podręczników historii z rejestru podręczników dla klas 5-11, wydanych w ciągu 10 lat (2002-2012).
- Najwięcej uwagi poświęcono tym podręcznikom, które zostały wydane po wprowadzeniu poprawek do programu nauczania w 2008 r. (*Podstawa programowa do szkoły podstawowej*) oraz w 2011 r. (*Podstawa programowa do szkoły średniej*).

[

„*Powstanie
1863 roku*“

```
graph LR; A["„Powstanie 1863 roku“"] -.-> B["Szkoła podstawowa<br/>5 kl.<br/>9 kl.<br/>Szkoła średnia<br/>12 kl."];
```

**Szkoła
podstawowa**

5 kl.
9 kl.

**Szkoła
średnia**

12 kl.

]

- W klasie 5 uczniowie zapoznają się z najważniejszymi wydarzeniami historycznymi, które miały miejsce w ich miejscowości, na terenie Litwy oraz w sąsiednich państwach (*Podstawa programowa z 2008 r.*).

Podręczniki historii dla klasy 5 (1)

- W podręczniku dla klasy **5 Kelias (Droga)** (autorzy: *Rimvydas Laužikas, Karolis Mickevičius, Živilė Tamkutonytė-Mikailienė, Ignas Kapleris*) jest osobny temat „**Powstania przeciwko Cesarstwu Rosyjskiemu**“.
- Zaakcentowany tu został wpływ zniesienia pańszczyzny (1861) na rozpoczęcie powstania.

-
- A large black left square bracket and a large yellow right square bracket are positioned at the top of the slide. A horizontal line, colored light green on the left and yellow on the right, spans the width of the slide below the brackets.
- *W podręczniku podaje się, że „car rozumiał, że Litwini i Polacy nie ustaną w walce o wolność, dlatego postanowił przeciągnąć na swoją stronę chłopów. W 1861 roku wydał on manifest znoszący pańszczyznę. Chłopi pańszczyźniani uzyskali wolność, ziemię jednak musieli u wykupić u właścicieli ziemskich. Do czasu wykupienia ziemi nadal musieli odrabiać pańszczyznę. Takie warunki zniesienia pańszczyzny oburzyły i szlachtę, i chłopów“.*

-
- W podręczniku wymienieni zostali dowódcy powstania: Antoni Mackiewicz, Zygmunt Sierakowski, Konstanty Kalinowski. Skrótowo omawia się przebieg powstania, podaje się też okoliczności przegranej oraz stłumienia.
 - Autorzy podręcznika podają, że po powstaniu *„(...) ucisk rosyjski stał się jeszcze bardziej dotkliwy. Po przyłączeniu do Rosji, nazwę „Litwa” wymieniano coraz rzadziej. Teraz nie zostało jej w ogóle. Ale nawet okrutny ucisk carski nie potrafił zabić w ludziach nadziei na wolności“.*

3 Sukilimai prieš Rusijos imperiją

Sukilimas
1831 m.

Panaikinama baudžiava
1861 m.

Sukilimas
1863 m.

1 1863 metų sukilimas Lietuvoje.

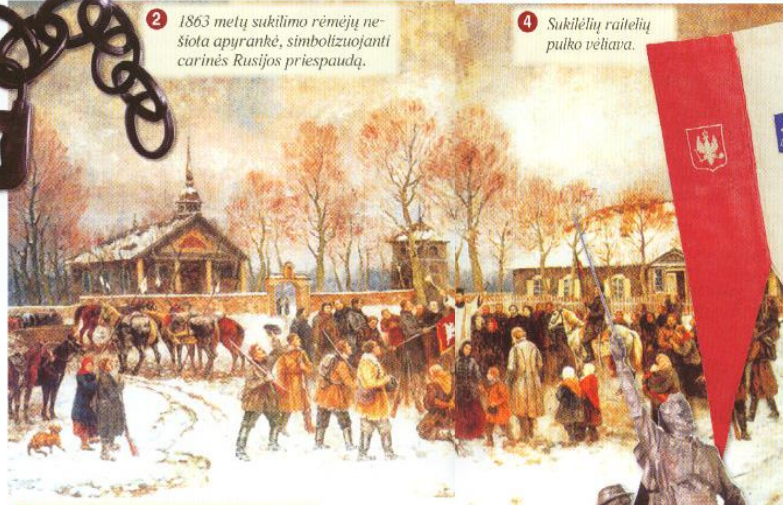
Sunkus buvo Lietuvos gyvenimas Rūsijos impėrijoje. Tačiau visą XIX amžių mūsų krašto žmonės nepasidavė priešpauai. Vieni siekė išsivaduoti diplomatiniais būdais. Jie rašė prašymus, siūlymus carui ir jo valdininkams, kad tie suteiktų Lietuvai daugiau laisvių. Caras atmesdavo visus taikius siūlymus ir prašymus. Kiti kovojo ginklu. 1830–1831 metais Lietuvoje ir Lenkijoje vyko naujas sukilimas prieš Rūsijos impėriją. Tačiau laisvės atgauti nei vienai, nei kitai nepavyko. Sukilimą žiauriai numalšino Rūsijos kariuomenė.

Po kiekvieno sukilimo priešpau stiprėjo. 1832 metais uždarytas lietuviybės židynys – Vilniaus universitetas, daug bažnyčių, pradinė ir vidurinė mokykla. Valdžios įstaigose įvesta rusų kalba.

Sunki priešpau didino ir priešinimą jai. Caras suprato, kad lietuviai ir lenkai dėl laisvės nenustos kovoti, todėl nusprendė į savo pusę patraukti valstiečius. 1861 metais paskelbė **manifėstą** dėl baudžiavos panaikinimo. Baudžiaininkai tapo laisvi, tačiau savo žemę turėjo išsipirkti iš ponų. Bet kol išsipirks, privalejo ir toliau eiti lažą. Toks baudžiavos panaikinimas papiklino ir bajorus, ir valstiečius.

2 1863 metų sukilimo rėmėjų nešiotą apyrankę, simbolizuojanti carinės Rūsijos priešpau.

4 Sukilėlių raitelių pulko vėliava.

3 Kumigas Antanas Mackevičius laimina sukilėlius ir šventina jų vėliavas. Dailininkas Zigmas Petravičius.

1863 metais Lietuvoje prasidėjo dar vienas sukilimas. Bajorus, miestiečius ir valstiečius į mūšius vedė narsūs vadai Antanas Mackevičius, Zigmantas Sierakauskas, Kostas Kalinauskas. Sukilimas apėmė visą Lietuvą. Drąsūs, bet prastai ginkluoti ir neapmokyti kariauti sukilėliai negalėjo ilgai priešintis šimtatūkstantinei Rūsijos armijai. **Generalgubernatoriui** į Vilnių caro atsiųstas Michailas Muravjovas sukilimą malšino papirkinėdamas, apgaudinėdamas ir žiauriai bauddamas. Dažniausiai jo skiriama bausmė buvo pakarti. Už tai M. Muravjovą žmonės praminė koriku.

Ir šis sukilimas buvo numalšintas. Suimti ir mirties bausme pakariant nuteisti sukilimo vadai. Rūsijos priešpau tapo dar sunkesnė. Po prijungimo prie Rūsijos vis rečiau buvo minimas Lietuvos vardas. Da-

5 1863 metų sukilėliai. Skulptorius Konstantinas Bogodanas.

bar jo visai neliko. Uždrausta lietuviškai skaityti, rašyti, net kalbėti. Bet įsigalėjęs žiaurus caro viešpatavimas neužgesino vilties atkurti krašto laisvę.

ABC

Generalgubernatorius – svarbiausias Rūsijos valdininkas Lietuvoje.
Manifėstas – iškilmingas viešas valdžios kreipinimas į žmones.

6 IŠ ANTANO MACKEVIČIAUS PRIEŠMIRTINIO LAIŠKO

Nors aš ir suimtas, nors sukilimas sustabdytas, bet jei Rūsijos valdžia nesiliaus plėšusi gyventojų, sėjusi žiaurumo ir keršto, atsiras kitas vadai ir sugebės pabaigti tai, ko aš nepadariau. Man nesuprantama, nejaugi Rūsija neturi kitų valdininkų Lietuvai. Kodėl į mano kraštą ji siunčia pačius nesąžiningiausius? Jei valdininkas nori parodyti valdžią – rodo ją mušimu. Valdžia rūpinasi tik tuo, kad galėtų lupti pinigus. Vargšė mano liaudis. Ar yra kur kreiptis ir pasiskųsti šia plėšikiška valdžia? Ar galėjau aš į tai žiūrėti ir nesipriešinti? Protas man nurodė griežtis ginklu. Aš tiksliai žinojau, ką dariau ir kas manęs laukia. ¹

7 1863 metų sukilėlių atsisaukimas.

???

1. Kokios priežastys skatino Lietuvus gyventojus sukilti prieš Rūsiją?
2. Ko siekė sukilėliai?
3. Kodėl pralaimėti visi ginkluoti sukilimai prieš Rūsiją?
4. Idėmiai perskaityk rašytinį šaltinį ⁶. Kuo jame kaltinama caro valdžia?

-
- A large black left bracket and a yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal olive-green line passing through them.
- W zadaniach wymaga się od uczniów analizy przyczyn wybuchu powstania, podania planów powstańców oraz przyczyn klęski.
 - Np.: *„Jakie były przyczyny powstania przeciwko Rosji carskiej? Jakie były cele powstańców? Dlaczego wszystkie zbrojne powstania przeciwko Rosji poniosły klęskę? Przeczytaj uważnie tekst źródłowy (...). Jakie oskarżenia wobec carskich władz zawiera ten tekst?”*

[Podręczniki historii dla klasy 5 (2)]

- W podręczniku dla klasy 5 *Palikimas* (Dziedzictwo) jest tylko kilkudzaniowa wzmianka na temat zrywu zbrojnego przeciwko Cesarstwu Rosyjskiemu. Podaje się, że „*im bardziej carowie rosyjscy starali się zrusyfikować Litwinów, tym wytrwalej oni bronili swoich wartości*“.

2006 r. „Dziedzictwo“
autor J. Litvinaitė

Podręczniki historii dla klasy 9

- W klasie 9 uczniowie uczą się historii Litwy oraz powszechnej od drugiej połowy XVII w. do końca I wojny światowej (*Podstawa programowa z 2008 r.*).

-
- A large black left bracket and a large yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal olive-green line passing through them.
- Autorzy podręczników historii dla klasy 9 tematowi *Powstanie 1863 roku* poświęcają więcej uwagi niż w klasie 5.
 - W omawianych podręcznikach temat ten jest omawiany osobno, w jednym natomiast – razem z powstaniem lat 1830-1831. Analizowane są przyczyny wybuchu powstania, programy ugrupowań politycznych (białych i czerwonych), przebieg zrywu patriotycznego, jego stłumienie oraz nasilenie się rusyfikacji po 1864 r.

- Na podstawie omawianych podręczników można wyróżnić **główne elementy dotyczące sposobu przedstawiania obrazu powstania 1863 r.:**

1) autorzy podręczników podają, że na powstanie miały wpływ następujące czynniki:

- nasilenie się nacjonalizmu oraz ruchy rewolucyjne w ówczesnej Europie;
- działalność organizacji konspiracyjnych (np. w podręczniku dla klasy 9 (2009 r. autorzy: Juozas Jurkynas i inni) *podaje się, że Szymon Konarski i Franciszek Sawicz, upoważnieni przez organizację „Młoda Polska“, założyli na terenie dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego tajną organizację, przygotowywali się do powstania*);

- niezadowolenie z powodu zniesienia pańszczyzny;
- dążenia szlachty polskiej i litewskiej do uniezależnienia się od Cesarstwa Rosyjskiego (w podręczniku dla klasy 9 (2009 r. „Klucz“, autorzy: S. Lukšys i inni) jest mowa o tym, że „szlachta polska i litewska, właściwi organizatorzy nowego powstania, dążyli do odrodzenia wspólnego państwa polsko-litewskiego“);

2) podaje się, że powstanie przygotowywały dwa ugrupowania **polityczne – czerwoni i biali.**

Program polityczny czerwonych obejmował: popieranie walki zbrojnej, dążenie do uniezależnienia się od Rosji, w odrodzonym państwie – zapewnienie Litwie statusu pełnoprawnego członka federacji z Polską. *„Lewicowi czerwoni pragneli, aby narody litewski, białoruski i ukraiński samodzielnie podjęły decyzję o tym, czy chcą łączyć się z Polską (...). Oni uważali, że chłopom należy przydzielić ziemię oraz zapewnić im takie same prawa, jakie posiada szlachta“. Program polityczny białych wyglądał inaczej, oni „(...) pragnęli osiągnięcia wyzwolenia drogą pokojową, unikając powstania. Kwestię chłopską mieli rozstrzygać później, nie obiecywali ziemi bez wykupu“;*

3) opisany został przebieg powstania 1863 r. Wybuchło ono w Polsce w dn. 22 stycznia 1863, a na Litwie – 2 lutego. („Zadaniem Litwinów było przeszkadzanie w szybkim przemieszczaniu się wojsk rosyjskich w kierunku Polski.“ (2010 r. autorzy: Albinas Galinis i inni).

Wspomina się o manifeście **Tymczasowego Rządu Narodowego**, podaje się też **opis bohaterskiej, nierównej walki powstańców z oddziałami rosyjskimi**. Przywódcy powstania Antoni Mackiewicz i Zygmunt Sierakowski są przedstawieni jako ci, którzy są wzorem bohaterów. Np. w podręczniku wspomina się:

„W walkach wyróżniły się szczególnie oddziały dowodzone przez księdza Antoniego Mackiewicza. Kiedy tylko armia carska rozbijała je, kochany i szanowany przez włościan kapłan wygłaszał kazanie i znów miał setki gotowych do walki mężczyzn (2006 r. „Czas“ autorzy: Ignas Kapleris i inni)“;

4) podaje się **okoliczności stłumienia powstania.**

W podręczniku dla klasy 9 wskazane jest, że „M. Murawjow nie przebierał w środkach, likwidując powstanie: miejscowych urzędników katolików, pracujących w instytucjach państwowych, zamienił na lojalnych prawosławnych Rosjan, wzmocnił cenzurę prasową, kazał tworzyć listy mieszkańców godnych zaufania (...). Stosowanie drastycznych środków okazało się skuteczne. Siły powstańców topniały, przegrywali oni jedną bitwę po drugiej. Osłabiał powstańców również brak zgody między czerwonymi i białymi. Państwa europejskie nie udzieliły pomocy wojskowej, stawało się jasne, że powstanie zostało przegrane (2006 r. „Czas“ autorzy: Ignas Kapleris i inni)“;

5) omówiony został program „*odbudowy podstaw rosyjskości*“. „*W istocie było to powstanie szlachty, dlatego to oni ucierpieli najbardziej*“ (2010 r. autorzy: Albinas Galinis i inni).

Materiały wizualne na temat: *Powstanie 1863 roku.*

Zapinka uczestnika manifestacji patriotycznej z 1861 r. z symbolami Rzeczypospolitej Obojga Narodów i ucisku rosyjskiego;

Konstanty Kalinowski

„Bitwa” (rysunek Artura Grottgera z drugiej połowy XIX w.)

Zygmunt Sierakowski

Antoni Mackiewicz

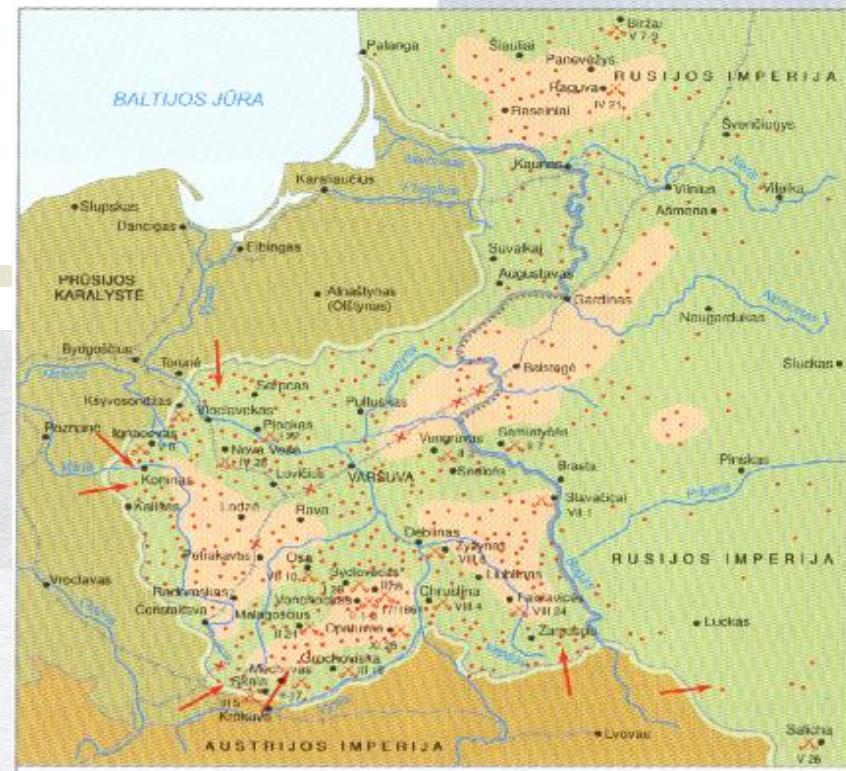
Karykatura generala-gubernatora wileńskiego Michaiła Murawjowa

1863 m.	1864 m.
Kovo mėn. – 1	Sausio mėn. – 4
Gegužės mėn. – 7	Vasario mėn. – 4
Birželio mėn. – 14	Kovo mėn. – 8
Liepos mėn. – 8	Balandžio mėn. – 3
Rugpjūčio mėn. – 23	Gegužės mėn. – 1
Rugsėjo mėn. – 5	Birželio mėn. – 2
Spalio mėn. – 8	Rugpjūčio mėn. – 1
Lapkričio mėn. – 12	Rugsėjo mėn. – 5
Gruodžio mėn. – 16	Spalio mėn. – 4
Iš viso – 94	Lapkričio mėn. – 1
	Gruodžio mėn. – 1
	Iš viso – 34

M. Murawjow (druga połowa XIX w.)

Egzekucja powstancow

Powstanie 1863-1864 r.

Podręczniki

J. Jurkynas ir kt., *Tėvynėje ir pasaulyje, Istorijos vadovėlis 9 klasei*, K., 2009.

S. Lukšys ir kt. *Istorijos vadovėlis 9 klasei „Raktas“*, V., 2009, II dalis.

A. Galinis, S. Jurkevičius, K. Petrauskis, *Naujųjų amžių istorija, vadovėlis 9 klasei*, V., 2010.

I. Kapleris ir kt., *Laikas, Istorijos vadovėlis 9 klasei*, V., 2006, II dalis.

-
- A large black left bracket and a yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal line in between. The line is light green on the left and yellow on the right.
- Podane są **fragmenty materiałów źródłowych**, w których jest mowa o celach powstańców oraz o okolicznościach stłumienia powstania.
 - Materiały te uzupełniają i poszerzają informacje zawarte w tekście odautorskim. W podręcznikach zamieszczone są fragmenty z: *Listu przedśmiertnego Antoniego Mackiewicza (grudzień 1863 r.)*, *listu A. Mackiewicza do komisji śledczej (1863)* oraz z *raportu M. Murawjowa, skierowanego do ministra spraw wewnętrznych (1865)*.

-
- A large black left bracket and a large yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a thin yellow horizontal line connecting them across the width of the page.
- **Zadania.** Co zamierza się osiągnąć? (4 podręczniki). Zadanie polega na podaniu/ ustaleniu przyczyn powstania, ogólnej charakterystyce programów politycznych obu ugrupowań powstańczych oraz dążeń przywódców powstania, analizie przyczyn klęski powstania oraz porównania tego zrywu zbrojnego z wydarzeniami z lat 1830-1831 i in.

Grupy umiejętności kognitywnych	Ilość zadań	Przykłady
Wiadomości i rozumienie	8	<p>Wymień najważniejsze przyczyny wybuchu powstania.</p> <p>Kto był wymieniany w źródłach M. Murawjow?</p>
Zastosowanie wiadomości	31	<p>Porównaj powstania lat 1830-183 oraz 1863-1864 r. (przyczyny, uzbrojenie powstańców, taktyka zbrojna, cele i skutki).</p> <p>Dlaczego podczas powstania nie walczono o utworzenie niepodległego państwa litewskiego?</p> <p>Dlaczego powstanie poniosło klęskę?</p>
Umiejętności wyższego stopnia	3	<p>Podaj wnioski dotyczące rozwoju stosunków litewsko-polskich w XIX w.</p>
Ogółem:	42	<p>Czyje stanowisko popierają autorzy źródeł? Uzasadnij odpowiedź odwołując się do fragmentów źródłowych.</p>

-
- A large black left square bracket is on the left side of the slide. A large yellow right square bracket is on the right side. A horizontal line with a light yellow gradient runs across the slide, starting from the left bracket and ending at the right bracket.
- Większa część pytań wymaga od uczniów znalezienia odpowiedniej informacji w podanych tekstach. Tylko kilka pytań jest przeznaczonych uczniów, którzy mogą zademonstrować umiejętności wyższego stopnia.

Podręczniki historii dla klasy 12

- Uczniowie klas 11-12, poznając historię powszechną, omawiają rozwój społeczeństwa (cywilizacji) na Litwie i w Europie, zaczynając od antyku i kończąc na czasach współczesnych (*Podstawa programowa do szkoły średniej 2011 r.*).

-
- A large black left bracket and a yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal olive-green line extending between them across the width of the page.
- Analizie poddane zostały trzy podręczniki dla klasy 12, w których omawiany jest temat *Powstanie 1863 roku*.
 - Części składowe opisu dotyczącego powstania 1863 r. są w zasadzie takie same, jak w podręcznikach dla klasy 9. Omawia się przyczyny powstania, programy polityczne czerwonych i białych, przebieg powstania i jego zakończenie oraz program „*odbudowy podstaw rosyjskości*“.

- Np. w podręczniku *Lietuvos istorija (Historia Litwy)* autorstwa *R. Kamuntavičiausa i V. Kamuntavičienė* więcej uwagi poświęca się początkom powstania.

Autorzy podają, że „na czele powstania litewskiego stał działający w Polsce Rząd Narodowy (...), wydany przez niego manifest deklarował równość wszystkich warstw społecznych, zniesienie zależności feudalnej (...)”.

Wyróżnione są etapy przebiegu powstania. *Omawiając cele polityczne powstania, podaje się, że „nowością polityczną było nowoczesne państwo unijne. W jego składzie jako samodzielne jednostki miały znaleźć się: Polska, Litwa i Rosja.* Zgodnie z tą koncepcją państwową niektórzy litewscy powstańcy wyobrażali sobie Litwę jako kraj oparty na tradycji państwowości dawnego WKL(...)”.

-
- A large black left square bracket and a large yellow right square bracket are positioned at the top of the slide, with a thin yellow horizontal line extending between them across the width of the page.
- W podręczniku dla klasy 12 pt. *Istorija* (Historia) autorstwa M. Tamošaitisa i innych temat *Powstanie 1863 roku* jest omawiany razem z tematem „Upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów i próby jej odrodzenia“. Powtórzone zostały te same fakty, które są zawarte w podręczniku dla klasy 9 (z tej samej serii) .

-
- A large black left bracket and a large yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a thin yellow horizontal line connecting them across the width of the page.
- W podręczniku *Lietuvos istorija* (Historia Litwy) autorstwa B. Makauskasa podaje się więcej (w porównaniu z podręcznikiem dla klasy 9) informacji na temat dowódców powstania: Z. Sierakowskiego, A. Mackiewicza, K. Kalinowskiego.

4. Konstantinas Kalinauskas

5. Zigismantas Sierauskas

baudžianinkai buvo nepatenkinti (pvz., dar dvejus metus turėjo eiti baudžiąv). Sukilimui didelę įtaką turėjo Tautų pavaras, volkiečių, italų ir kitų tautų nesekmingi mėginimai sukurti nacionalines valstybes.

Jau 1861 m. pablogėjo susikėdė dėl biudžeto sukilimo rengėjų grupės „baliejai“ ir „raudonieji“, „baliejai“ (dvarininkai ir dalis inteligentų) siekė atkurti ATR, turinčią 1772 m. sienas, ir priešinosi radikaliems pertvarkymams, atmetė revoliucines kovas formos. Žymiausi „baliejų“ vadai – Jokabas Geitoras, Pranciškus Daleviškas. „Raudonieji“ pasisakė už revoliucinius pertvarkymus, kaip ir „baliejai“, siekė atkurti ATR, turinčią 1772 m. sienas. „Raudonieji“ taip pat norėjo, kad lietuviai, gudų ir ukrainiečių tautas apsiųstų pačios, ar jos nors jungtis prie Lenkijos. Žymiausi „raudonieji“ vadai – Konstantinas Kalinauskas (4), Antanas Mackevičius, Zigismantas Sierauskas (5).

Sukilimas prasidėjo 1863 m. sausio mėn. Lenkijoje, o vasario mėn. pasiekė Lietuvą (6). Lietuvos sukilėlių karo viršininko Konstantino Kalinausko ir Boleslovo Kąjotono Kolikos vadovaujami sukilėlių būriai gegužės 7 d. prie Medelių (dabartinis Biržų r.) mugalio karo pajėgas ir jos tūrėjo antrakurti. Tačiau kitą dieną sukilėliams reko kautis su daug stipresne rusų kariuomene ir metis buvo pralaimėtas. Pralaimėjo ir kiek pavėluotai į pagalbą atvykusios Pabrėžės kuniga A. Mackevičiaus vadovaujamos pajėgos. Patėkę į nelaisvę Z. Sierauskas ir B. K. Koliska buvo mūšiami mirties bausme. Tų pačių metų gruodžio mėn. toks likimas iškrito A. Mackevičiui, o 1864 m. kovo mėn. – K. Kalinauską. Suėjus pagrindinius vadus sukilimas buvo pralaimėtas greičiau. Tiesa, Kauno gubernijoje kovos truko iki 1864 m., tačiau sukilimo buitiesis tai nepakeitė. 1863–1864 m. sukilimas, kaip ir 1830–1831 m., baigėsi nesėkme, nes tarpusavyje nesutarė vadai, sukilėliai neturėjo vieno tikslu, buvo prastai ginkluoti, o tai, rusų kariuomėnė buvo daug didesnė.

SUKILIMO PADARINIAI.

Lietuvai 1863–1864 m. pralaimėto sukilimo padariniai buvo skaudūs (3, 1863 m. Vilniaus generalga-

4. 1863–1864 m. sukilimo herbas

1. Lemtoriūmi paskirtas Michailas Muravjovas (7), jis buvo itin griežtas aktyviai sukilime dalyvaavams bajorams ir dvarininkams. Jau valdymo pra-

2. Pameškas Michailas Muravjovas! Generalgubernatorius rūmų aikštėje, pastatytas 1893 m., 1975 m. išveiktas į Rusiją

džioje M. Muravjovas davė įsakymą sustaigdyti du kunigus ir vieną bajorą, daugumo sukilėlių jo įsakymu buvo pakarti (tarp jų ir 1863 m. sukilimo vada A. Mackevičius, K. Kalinauskas). Dėl didelio žiaunimo M. Muravjova lietuviai dar buvo vadinami korikis (6). Rusijos valdžia ir karo didžiųjų smūgi sudarė bajorams, pildoliusiems prie nekilio rengiamie konfiksuotas jų žemės su dvarais, dalis buvo nuobasti ar įkalinti. Naujas Vilniaus generalgubernatorius ir vyrtausias Sieraūs Vakarų krašto viršininkas rūpinosi, kad visose valdijose įstaigos dirbtų vieto valdininkai būtų pakeisti iš Rusijos atsijūtais darbuotojais, panaikino bajorų savivaldos pareigūnų renkamuą, uždraudė pradžiūs ir valdiniams mokyklose detyti lietuvų kalbą. M. Muravjovas Sieraūs Vakarų krašte siekė įgyvendinti iš anksto parengtą valdinamą rusų pradą atkūrimo programą (5). Tikėtai per keletą dešimtmečių visus išmokyti rusų kalbos, įdiegti rusišką švietimą, Sieraūs Vakarų krašte galutinai surauti. Nors valdžia stragėsi (pvz., 1864 m. buvo uždraudta spauda lotyniška rašmenimi), dėl kilusio lietuvų tautos augimo savo planų iki galo taip ir neįgyvendino.

LIETUVIA RUSIJOS IMPERIJOS VALDYTOJAV

Ilustracjė dotyczące tematu powstania 1863 r.,

32 Lietuva carų valdžioje 1795–1863 metais

▲ Sukilėjų raitelių pulko vėliava

3. Naikinti esamas caro valdžios įstaigas ir jų vietose įvesti naują liaudies valdžią, griežtai prižiūrėti, kad kiekvienas vykdytų jam patiktas laisvas pareigas.
4. Griežtai uždrausti mokesčių rinkimą iš gyventojų caro valdžios reikalams. Tokių teisų šiuo momentu turi tik Taurinė vyriausybė.
5. Reikalauti, kad dvarininkai visus gyventojus prisaikindytų Taurinė vyriausybei, ir griežtai prižiūrėti, kaip vykdomas šis nutarymas; stengtis įtraukti į sukilėlių gretas visus galinčiuosius naudoti ginklą.
6. Būtinai arvejas ardyti komunikacijas, sulaukyti telegramas ir pranešimus, karjerius ir pasiuntinius, atiminti iš priešinkų pinigų. Dalių šių pinigų panaudoti būrio karių savaitiniam atlyginimui, skaituojant po 2 žluos dienas. Kitą dalį – užtamspauduoti ir per patikimus ryšininkus perduoti atinankiems Tautinės vyriausybės antovams.
7. Visokiais būdais naikinti caro policiją.
8. Žymiesiems valstiečių enėjams dvarininkams (tai būtų pamoka kitiems) po karo teismo įvykdyti mirties nuosprendį, dalyvaujant susirinkusiems valstiečiams, bet neleistis savivališkos egzekucijos. (1863–1864 metai Lietuvoje (straipsniai ir dokumentai). – K., 1991. – P. 7.)

1. Kokios sukilėlių krypties idėjas atspindi šis dokumentas? Pagrįskite.
2. Remdamiesi šaltiniu, apibūdinkite sukilėlių kovos taktiką ir tikslus.
3. Paaikinkite pabrauktų žodžių reikšmę.

4. Katalikų bažnyčia ir jos politinis vaidmuo XIX a. I pusėje

Sparčių socialinių, ekonominių pokyčių šimtmetyje Katalikų bažnyčia tapo stabilizuojančiu veiksniumi. Nuošauki Bažnyčios pozicija stabdė įtampos augimą tarp kaimo ir dvaro, tarp lenkų ir lietuvių tautų. XIX šimtmetyje ji sukūrė pagrindą modernios lietuvių tautos atsiradimui.

XIX a. pr. tęsėsi Katalikų bažnyčios nuosmukis Lietuvoje. Dvasininko karjeros laipteliais dažniausiai kopė tik bajoriškos kilmės asmenys, kurie dažnai tokiu būdu siekė pasipelninti.

Podręczniki

- R. Kamuntavičius, V. Kamuntavičienė, Lietuvos istorija 12 klasei, V., 2004.
- M. Tamošaitis ir kt. Istorijos vadovėlis 12 klasei, V., 2010, I dalis.
- B. Makuškas, Lietuvos istorija, vadovėlis 11-12 klasei, K., 2006.

Konstantinas Kalinauskas – smulkus Gėdijos bajoro vaikas. Išėjo aukštuosius teises mokslus Maskvoje ir Peterburgo universitetuose (šis pirmoji už draudžiamą knygų skaitymą buvo pašalintas). Demokratiškai nusistatęs, jis skelbė laimingą blygę, propagavo Europos valstybių federaciją. Lietuvoje energingai rengė gyventojus, spėję valstiečius, sukilimui. Leido atsiskaitimus kaimo gyventojams suprantama kalba – lietuviškai ir gudaiškai („Aukso gramotą“, minėjimą „Mužickąjį praudą“). Blistant sukilimo kovoms, pastraukė ir slapstėsi Vilniuje. Ten buvo sužeistas ir 1864 m. kovo 22 d. pakartas Vilniuje. Likusių aikštėje. Užloat atgalinės ir prašęs malonės, savo kaltinėjimus jis drąsiai atšovė: „Nepaisant viso teroro, Lietuva niekad nebus rusiška.“

Minėtinas ir istoriko T. Narbuto sūnaus Ludviko Narbuto dalyvaavimas sukilime. Nors iš pradžių jam sekėsi, vėliau jo dalinys ties Dubičiaus pralaimėjo. L. Narbutas žuvo kaip didvyris.

Ziariurį varginanti sukilėlius, rusai norėjo atgrasinti žmones, spėję kaimiečius, nuo sukilimo. Ištiesi kaimiai buvo sudėginti, gyventojai išžudyti. Labai daug pasiaukojimo parodė Lietuvos moterys. Jos ruošė kovotojams maistą, palaikė tarp jų ryšius, slaugė sužeistuosius, laidojo žuvusius. Apkaičiuota, kad 1863 m. sukilime dalyvaavo 66 tūkst. sukilėlių, iš kurių per 6 tūkst. žuvo. Tris kartus gausesnė, profesionaliai parengta ir gerai ginkluota kariuomėnė turėjo pansurų metų kovoti, kad numalšintų sukilimą. Paskutines kautynes įvyko 1864 m. spalio 12 d. Pānėvėžio apylinkėse.

Sukilimas padarė nemažą įtaką tiek tolesniam valstiečių, tiek apskritai nacionalinio išsivadavimo judėjimui Lietuvoje. Jis buvo europinės revoliucijos sudedamoji dalis.

Michailas Muravjovas ir jo represijos Lietuvoje

Sukilimui malšinti 1863 m. gegužės 13 d. Vilniaus generalgubernatoriūmi buvo paskirtas Michailas Muravjovas. Jis Lietuvoje pramintas Korikis. Apykės į Lietuvą, tuoj pat pašalino vietinius valdininkus, panaikino bajoriškos kilmės savivaldos lietas, taikos tarpininkais paskyrė rusus. Sukilimui malšinti naudojo drastiškas priemones – įsakė davo viešai kurti žmones. Apskritys paskyrė karo viršininkus, sudarė žandarų kuopas, karo lauko teismus ir įspatingas turdymo komisijas. Šioms įstaigoms leido elgtis savarankiškai. Stengdamasis atitrakti čiu žemesiems sukilimams, pasinaudojo tam tikrais dvarininkų ir valstiečių interesų skirtumais ir išleido aplinkraščių dėl valstiečių apdalinimo. Kai kur net pavėjo organizuotai valstiečių savisavuos būrius kovai prieš sukilėlius. Miestuose buvo sudaryti gyventojų sąrašai ir tikrinama žmonių išikimybė carui. Tiems, kas materialiai remdavo sukilėlius, uždėjo didelę piniginę kontribuciją: dvarai turėjo atiduoti 10% pel-

ną, kiti privėlojo maitinti kariuomene ir t. t. Panašiai pasielgė su vienuolainis, dvasininkija.

Muravjovas nustatė 5 baudžiamąsias kategorijas: mirties bausmė, vykdoma be tardymo ir teismo, mirties bausmė, vykdoma po tardymo ir teismo, administracinės bausmės – kalėjimai, tremimas į Sibirį, turto konfiskavimas arba polcojos priežiūra. Beveik 200 žmonių buvo nuobasti mirti, apie 1500 ištremta į Sibirį, 972 pasmerkti sunkiesiems darbams, 1529 ištremti į Rusiją, 864 suimti, 4096 – ištremti į Rusiją duodant jiems žemės. Ivaizromis bausmėms nuobasti beveik 10 tūkst. žmonių. Konfiskuoti 1794 dvarai (dauguma jų atiduota rusams), uždarytos 32 bažnyčios, 20 vienuolynų ir 56 koplyčios.

Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, sukilimas pralaimėjo. Žuogo vilytė išsivaduoti iš rusų jango. Kraštas smarkiai nukentėjo. Tačiau išliko aikštėn nauji veiksmai: valdantieji sluoksniai turėjo atsivėlgti ir socialinius valstiečių poreikius ir teises. Sala bajoriškos laisvės kovų tradicijos pasitvirtė jau ir naujas, su valstiečiais likimui, jos interesus ausjūs įjudėlimas. Tradicinė bajoriškoji svorė, patyrusi daug nuostolių (konfiskacijos, kontribucijas, kultūros rusinimas), emė prarasti vyraujančią padėtį. Sukilimas privertė caro valdžią išplėsti valstiečių reformą – sudaryti lietuvių valstiečiams geresnes gyvenimo sąlygas ir pradėti kurti krašte naują savo politikos atromą. Siekiant Lietuvą atiteyti visiškai sulieti su Rusija, imtasi skaudžių priemonių prieš lietuvių tautos kultūrinis, dvasinius ir ekonominius interesus: uždraudta lietuvių raštija lotyniška raidymu, imta persekioti Katalikų bažnyčią, kolonizuoti kraštą.

Lietuvos visumėnės raida XIX a. pabaigoje

1863 m. kovo 13 d. įstatymu per du mėnesius turėjo būti pakeisti valstiečių santykiai su dvarininkais. Buvo nuikimamas lažas, vietos jo įvedamas privlomas skirtingas žemės išpirkimas. Iki 1870 m. buvo paviirtinta 91,5% Vilniaus gubernijos skirtingas žemės aktų ir tik 47,7% Kauno gubernijoje. Ši reforma liete privaukti dvarų valstiečius. Žemės išpirkimo kaina buvo nustatyta žemesnė už rinkos kainą.

Muravjovo karikėteris (Užrašas rusų k.: „Zmonij gimines ligamui Muravjovai dškingai Lietuvos. Antdengiantis juo paninkū Vilniuje 1896 m. Ispūricio metu.“)

-
- A large black left bracket and a yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a horizontal line passing through them. The line is light green on the left and yellow on the right.
- Do tekstu autorskiego zostały dodane **fragmenty ze źródeł historycznych**. W podręczniku *Istorija* (Historia) M. Tamošaitisa i innych zostały zamieszczone fragmenty książki E. Aleksandravičiausa i A. Kulakauskasa „Carų valdžioje. XIX amžiaus Lietuva“ (Pod władzą carów. Litwa w XIX wieku), Vilnius 1996.

-
- W podręczniku R. Kamuntavičiausa i V. Kamuntavičienės *Lietuvos istorija* (Historia Litwy) zamieszczone zostały fragmenty z *Listu przedśmiertnego Antoniego Mackiewicza* (grudzień 1863 r.) oraz **Wskazówek Wydziału Zarządzającego Prowincjami Litwy i Białorusi dla dowódców oddziałów powstańczych (1863)**.
 - **Zadania.** Co zamierza się osiągnąć ? (3 podręczniki)

Grupy umiejętności kognitywnych	Ilość zadań	Przykłady
Wiadomości i rozumienie	8	<p>Wymień najważniejsze przyczyny wybuchu powstania.</p> <p>Kto był wymieniany w źródłach M. Murawjow?</p>
Zastosowanie wiadomości	31	<p>Porównaj powstania lat 1830-1833 oraz 1863-1864 r. (przyczyny, uzbrojenie powstańców, taktyka zbrojna, cele i skutki).</p> <p>Dlaczego podczas powstania nie walczono o utworzenie niepodległego państwa litewskiego?</p> <p>Dlaczego powstanie poniosło klęskę?</p>
Umiejętności wyższego stopnia	3	<p>Podaj wnioski dotyczące rozwoju stosunków litewsko-polskich w XIX w.</p>
Ogółem:	42	<p>Czyje stanowisko popierają autorzy źródeł? Uzasadnij odpowiedź odwołując się do fragmentów źródłowych.</p>

- Jest to trzeci etap nauczania historii, ale bardzo mało jest zadań, które wymagają umiejętności wyższego stopnia. W porównaniu z podręcznikami dla klasy 9 podane są zadania, które wymagają od uczniów odtwarzania (reprodukcowania) wiadomości.

[Wnioski]

1. W podręcznikach historii są omawiane przyczyny powstania 1863 r., programy polityczne dwóch ugrupowań (czerwonych i białych), opisany jest przebieg powstania, okoliczności jego stłumienia, a także realizacja programu „odrodzenia pierwiastka rosyjskiego“.

-
- A large black left bracket and a large yellow right bracket are positioned at the top of the slide, with a thin yellow horizontal line extending between them across the width of the page.
2. Autorzy podręczników, podając informacje na temat powstania 1863 r. oraz formułując związane z tym zadania, akcentują, że szlachtę polską i litewską do podjęcia kolejnej próby uniezależnienia się od Cesarstwa Rosyjskiego zmobilizowała polityka władz carskich (przede wszystkim ogłoszenie w 1861 r. manifestu o uwłaszczeniu chłopów), a także ruchy narodowe w Europie.

-
- A large black left square bracket is positioned on the left side of the slide. A large yellow right square bracket is positioned on the right side. A horizontal line with a light yellow-to-white gradient runs across the slide, starting from the left edge and ending at the right edge, positioned below the brackets.
3. Podając w podręcznikach fakty związane z przebiegiem powstania oraz charakterystyką dowódców, a także fragmenty materiałów źródłowych, akcentuje się, że chociaż powstanie zostało stłumione, ale ujawniło ono wspólne dążenia polityczne szlachty polskiej i litewskiej, ich wzajemną współpracę, a także kształtowanie się różnic w zakresie świadomości politycznej.

-
- A large black left square bracket and a large yellow right square bracket are positioned at the top of the page. A horizontal line in a light olive green color spans across the page, starting from the left bracket and ending at the right bracket.
4. Temat *Powstanie 1863 roku* najszerszej jest omawiany w podręcznikach historii dla klasy 9. W podręcznikach dla klas szkoły średniej najczęściej jest powtarzana informacja, która była podana w podręcznikach dla młodszych klas.
 5. W podręcznikach brakuje informacji i zadań, które wymagałyby od uczniów głębszego poznania wspomnianego tematu oraz oceny znaczenia tego wydarzenia historycznego dla rozwoju politycznego Polski i Litwy.